

Ribolov u selima Molve, Repaš, Gornja Šuma i Novo Virje

U proljeće 1962., kao student etnologije, pisao sam radnju o drevnim načinima ribolova na Dravi i njenim podravskim pritocima. Prethodno sam o tome (1958. g.) snimio i film koji je pohranjen u Zagrebačkom zavodu za pručavanje folkloru. Prošlo je dvadeset godina, dovoljno da pritoci Drave postanu kanali otpadnih voda koprivničke industrije i da u njima nestane ribe, a s njom i nekadašnjih načina ribolova. Radnju donosim točno onakvu, kakva je bila napisana 1962. godine, jer će objasniti jedan mali odlomak iz tradicionalnog načina življenja Podravaca, a ujedno upozoriti i na putove koji vode u ekološku katastrofu.

Uvod

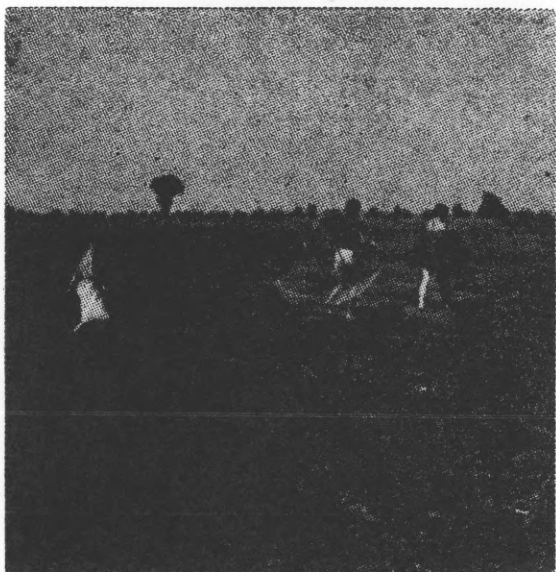
Nekad su se stanovnici Molva, Repaša, Gornje Šume i Novog Virja u velikom broju bavili riječnim ribolovom. Kroz ovaj kraj teče Drava, a uz nju su i brojni rukavci nastali mijenjanjem toka ove nestalne i opasne vode. Neki su od njih plitki i brzi, a neki duboki vrlo polaganog toka. Bistra, Zdelja i Komarnica, dosta su uski pritoci Drave, a često puni šaša i drugog vodenog bilja, pa zato voda u njima teče sporo. Razni načini ribolova bili su prilagođeni tim uvjetima, pa je jedan dio seljaka iz ovog dijela Podravine s velikim uspjehom odlazio na hvatanje riba kojih je bilo u izobilju. Drava je često plavila okolna zemljišta, pa su i tu prilikom seljaci iskorištavali za hvatanje riba. Naročito su pogodni bili trenuci kad se voda stala vraćati u svoju maticu, a na zemljištu su ostale izolirane barice, često pune riba koje nisu znale naći put u Dravu.

Od nekada glasovitih ribarskih obitelji danas više gotovo nitko sistematski ne lovi ribu čak ni za svoje potrebe, a kamoli za prodaju. Sa zadnjim predstavnikom poznate ribarske obitelji Martinom Jakovićem, rođenim 1920. godine, često sam išao u ribolov. Stoga su velik dio opisa ribarenja u Podravini moja osobna iskustva. Martin je u posljednjem ratu ostao invalid i od onda još samo dječaci, ili usamljeni pojedinci, i to vrlo rijetko, odlaze loviti ribu. Ponovo sam posjetio Martina, a on mi je objasnio i opisao neke vrste ribolova u kojima osobno nisam sudjelovao. Taj dio opisa pisan je pod navodnim znakovima i doslovno su navedene riječi samog Martina.

Posljednjih godina prije drugog svjetskog rata i u ovom dijelu Podravine pojavio se ribolov s **vodicom** (udicom) i **vodičnjakom** (udičnjakom), tj. štapom na koji se vezala **veterna nit**, ispredena kod kuće. Jedna obitelj u Molve, još uvijek posjeduje veliku mrežu zvanu vlak, pa se jednom godišnje sastane grupa ljudi i ode na Dravu loviti pomoću nje. Spomenuti Martin sjeća se da su ljudi nekad i trovali ribu. Na žalost, nije se mogao prisjetiti kakav su otrov stavljali u kuglice od zgnječenog kruha. Te bi kuglice, u velikim količinama, bacali ponajviše na mjesta gdje je u rukavima Drave voda bila duboka. U vrijeme rata ljudi su lovili ribu i ručnim bombama, a i ranije su sami izrađivali eksploziv za ubijanje riba.

Sl. 1

Sl. 2

Sl. 3

Danas je ribolov zapušten vjerojatno i zbog toga, što riba ima sve manje, a veći ih je dio potamanila otrovana voda u koju su bili namočeni lan ili konoplja. Oni se u Podravini uzgajaju u velikim količinama a ljudi ih namaču i tamo gdje je to strogo zabranjeno, tj. u Bistri i rukavcima Drave.

Brojni mrtvi i neki živi rukavci Drave, često spojeni sasvim primitivnim mostićima (slika 1.) bili su omiljeno hvatalište riba. Danas u njima love samo djeca (slika 2. i 3.). Jedino još djeca održavaju razne primitivne načine ribolova.

Praznovjerice i život na vodi. Osim što su intenzivno iskorištavali Dravu, njene rukavce i pritoke, ljudi su nekad uz njih vezali i razna praznovjerja. Iz terenske bilježnice mog oca, Andrije Ivančana rođ. 1902. u Molvama, koji se prije rata bavio sakupljanjem etnografske građe prema kvestionaru Antuna Radića, prepisujem slijedeće pasuse:

»... **Sproglja** je nekak kej čurka (krvavica op. I. I.) pak vodu vu se vleče. Pusti se v Dravo ili kam bilo, onda vodo vleče. I dok vode navleče, onda dela oblake. Ako je vu nje više zelenoga, bo trave, žotoga, bo kruha, crlenoga, bo vina. More i ribe popiti i hitati z oblaka, a mogla bi i čoveka popiti.«

»... Saka vrst životinj ima svojega gazdo, a sveti Grgur je nad semi njemi.«

»... Pozoj. Negda je bil opal z velikom plohom vu vrbiko na Dravi. To so vidli zlatari, dok so zlato vadili. Strašno je velik, kak krava, samo se je kotural. Nalik je somu, a lampe ima kak vok. Zlatari so mu komaj vušli. Onda se dogo neje nišče ufal vu vrbiku, kad on sakej živoga zadavi. S njem opane toča i veliko zlo. Potli se je nekam otklatil.«

»... Senjati ribe znači brige.«

»... Da bodo možka deca, dok se ide na venčanje kraj vode veli se: 'To so sami karasi, a samo je jena belka'«.

»... Starec Krančev išel je podnevu na Kanal (drugo ime za Bistru op I.I.) noge prat. On si je na noge vodo polkal, a vile so se kopale, pak je nje poleval. Onda so ga tam slomotile i kej so išli s koli po njega. Dalje mu neso više nikej štele. Krančevem so vile dohađale na kopanjo i tam so se z raspleteni lasi kopale. Nikej neso govorile, samo so se kopale i odletele. Starci Krančevi so je vidli, ali je je bilo stra, pak so se zaprli, dok one neso otišle.«

»... Ve dve lete (zapis je iz 1937.) vu njejini jami (ne znam na čiju jamu otac misli op. I. I.) na mladi petek, popoldan, prala je flake. Z vode je zišla ženska. Sa glava ji je bila v jognju, samo sam šišek glave zelen kak trava. Onda se je pustila nazaj. Bila je došla do brvi. Za tem je to žensko porinolo nekej vodo. Onda se je borila, borila, kej je komaj zišla vun. Jama je bila globoka (a bila je zapravo plitka

op A. I.). Onda je otišla doma, flake neje oprala. Drugi den je išla Školjaševem baba Virovčica o poldan k jami, onda je i ona prala. I k nje je došla žena s hrptom, gola i raspletena. Neje mogla ropca oprati. 'A Bože dragi pomози. Sto te je podigel, naj te i ponizi!' Onda je otišla vu vodo. Stija se je pustila. Treći den je stara pak išla, ali neje prala. Ali jo je vidla so, i dete na rokaj. Lepa ženska, lasi do pojasa, bela kak je sneg. Čas smo se gledede, onda je je vodo spustila. Puno pot je išla. Stari je rekel da okolu jame poženje šaša. Samo tri grma. Dok je treći pot odrezala, digla se je ženska mortu tri metra visoka. Stari ne je videl. Još jo je vidla s kaležom v roki, svetilnicom, a zadnji pot je bila ženska glava z ribljem telom. Vidla jo je i svečanu. Imela je pet duplirov v rokaj. Dete jedan duplir a ona četiri. I v senjo ji je došla i zadnji pot jo je potreptala po pleći tri pot i više je neje bilo.»

(S mojim ocem sam i ja, još kao dječak, išao po selu i budno pratio njegova zapitkivanja. Tako sam prisustvovao i ispitivanju staraca Kranjčevih, ali ja nisam ništa pisao, nego sam samo slušao.)

Načini ribolova u Molvama i okolnim selima.

Jedni od njih su prilagođeni dubokoj i brznoj Dravi, s njenim dubokim rukavcima, a drugi

Sl. 5

Sl. 4

Sl. 6

plitkim i punim šaša i drača Bistri, Komarnici, Zdelji i nekim rukavcima Drave.

a) **Na roke ili zrokaj** se hvataju ribe tamo gdje na obali stoje stari panjevi drveća čije je korijenje uronjeno u vodu. Iza tog se korijenja skriva riba i ribar je lako uhvati. Često su **pod bregom** rupe duboke i do dva metra. Tada se složi više ribolovaca pa, roneći ispod obale, rukama hvataju ribu. Za to je potrebna velika vještina. S ribolovcima obično ide i mali dječak, koji nosi torbu od konopljne tkanine, ili pak takvu torbu svaki ribar posebno prebaci preko ramena. Najčešće ribari imaju na sebi samo pregaču. Provuku je između nogu i otraga zatkanu za pasicu, poput etnografski poznatog **slipa**. **Na roke** se naročito lovi **mlič**. To je vrsta crnog patuljastog soma, s bodljom na glavi. Na taj način love dva ribara zajedno (slika 4.). Ako jednom riba pobjegne, drugi će je uhvatiti.

b) **Med noge**. Ribar sjedne u zamuljenu vodu i to na mjestu gdje ima dosta drača, a dubina iznosi najviše 25 centimetara. Tada mu drugovi sa strane poplaše i potjeraju ribu koja se zalijeće među raširene i ispružene noge. Neki puta i ribar na stražnjici klizi nizvodno po plitkom i zamuljenom terenu. I u tom slučaju riba se zalijeće među njegove noge. Takav način ribolova može biti i dodatak nekom drugom načinu. Dok, recimo, dvojica love sa **sakom**, kraj njih treći lovi **med noge** (slika 5.).

c) **Ribolov na bote**. **Bot** mađarski znači palica, a ovdje se i radi o ribolovu s palicama. Ovaj način dolazi u obzir samo u plitkim vodama. Riba se iz dubine natjeraju u pličak, a zatim ribari u grupi tuku po njima. Ovaj način ribolova primjenjuje se i onda kad ribe miruju kraj obale u pličaku, kao što to znaju (činiti) štuke. **Bote** su deblje palice, duge od 1,5 do 2 metra (slika 6.).

d) **»Ostvi«**. S ostvima se lovi riba koja se sunča, ili pak ako ima mnogo riba na okupu. Ribar jakim zamahom baci **ostvi**, pogađa ribu i nabode je na trozub. **Ostvima** love samo vješt ribari. Trozub je od željeza a nataknut je na drveni kolac, koji može biti različite dužine, od 2 do 5 metara (slike 7. i 8.).

e) **Križak** je sprava za lov ribe s obale. Sa stoji se od više dijelova i to: mreže u obliku kvadrata, te dva **locna** (luka) od deblje šibe, postavljena u križ. Po njima je sprava dobila ime. **Križak** može biti jednostavan ili s **telefonom**. Ako je s **telefonom** svezan je na **locne**, a sastoji se od napetih žica koje također idu u križ, a s njih vodi jedna napeta duga nit sve do glave ribara. On je omota oko glave i to tako da nit prolazi preko svinutog njegovog uha. Ribar zatim drži zubima kraj niti **telefona**. **Locni** drže mrežu i **telefon** napete. Za **locne** je vezana dugačka motka. Ribar drži motku i **križak** metne u vodu. Kad riba zapne o žice telefona, ribar to osjeti uz pomoć niti koja je

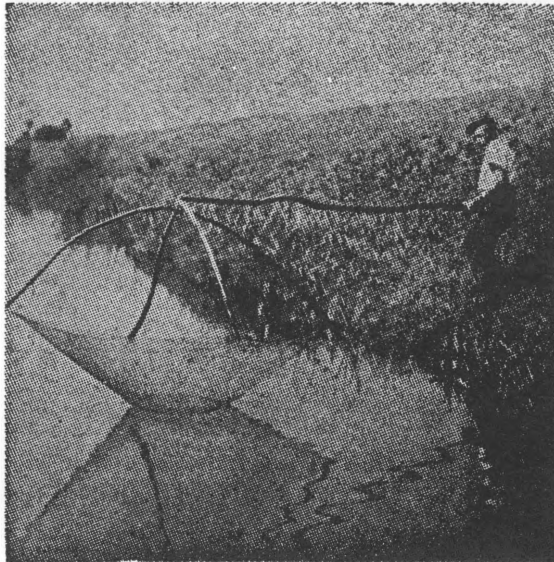
Sl. 7

Sl. 8

Sl. 9

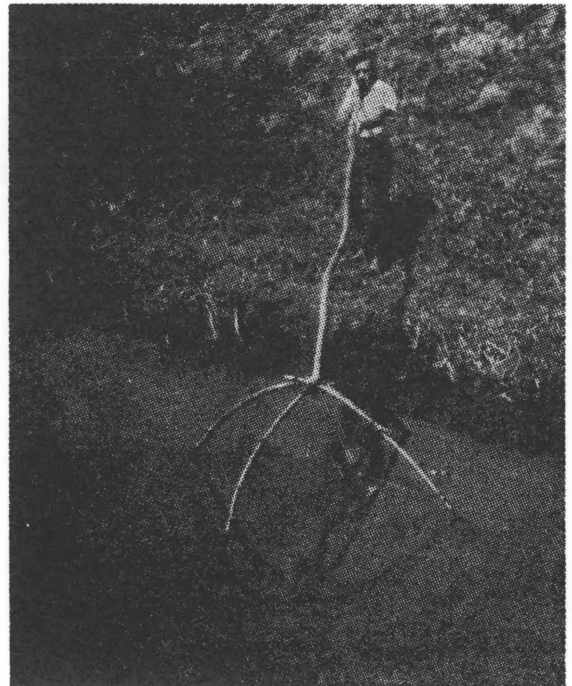

Sl. 10

napeta preko njegovog uha, i naglo diže mrežu. Obično se prije ribolova voda mora malo uzvodno zamutiti. To radi ribarev pomoćnik, ili dječak koji nosi torbu. Mreža je veličine jednog do dva kvadratna metra, dok je čitava sprava duga 4,5 metra (slike 9, 10. i 11.).

f) **Sak.** Ribari ga upotrebljavaju kad love pojedinačno i to najviše pri kakvom brijegu, kod nekog grma ili tamo gdje je ispod brijega rupa; koristi se na istim mjestima gdje se lovi i rukama. Sakom može loviti ribar sam ili dvojica. Sprava se sastoji od okvira **locna** i mreže — **tura**. **Tur** se prema kraju sužava i na njegov se kraj stavi kamen, da poteže mrežu u vodu. Ribar okrene **sak** prema **kršu** (grmu), a zatim nogom udara po njemu. To čini desnom nogom, od najvećeg iskoraka sve bliže prema **saku**. Lijeva mu noga stoji tik uz **sak**. Kad je potjerao ribu dignu **sak**. Ribu mu može pritjerivati i drugi ribar. **Sakom** se lovi i na još jedan način: Sprava se postavi na mjesto gdje je rijeka uža, a drugi ribar tada tjera ribu u mrežu. Otvor je saka dug 1 metar, a visok oko 80 centimetara (slike 12. i 13.).

g) **Basač** ili **koš**. **Basačem** se love ribe u vodi koja nije suviše duboka i u kojoj ima drača. Obično idu u lov četvorica ribara, s tim da se rasporede po čitavoj širini rijeke. Prije **basanja** treba vodu dobro uzmutiti, da kal teče na mjesto gdje će se **basati**. Kad je riba ulovljena,

Sl. 11

SI. 12

SI. 14

SI. 13

SI. 15

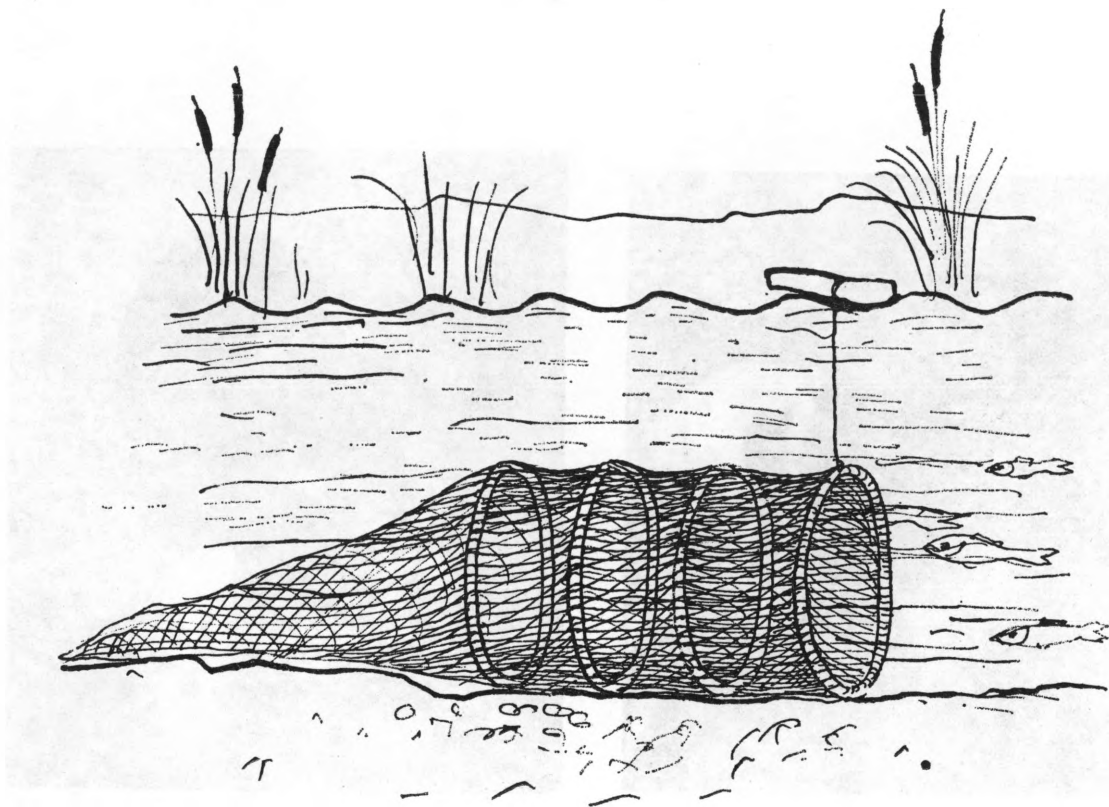

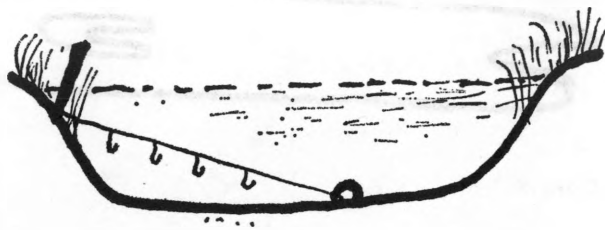
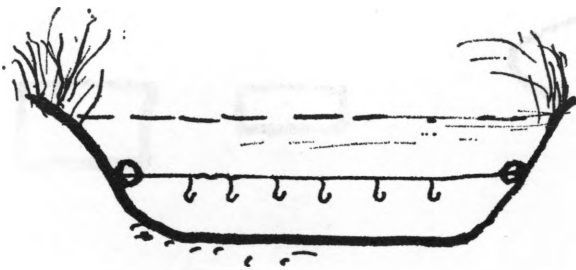
Sl. 16

ona udara u stijene **basača**, pa tako ribar odmah zna da li je što ulovio. **Basač** je koš pleten od šiblja, čunjastog je oblika i bez dna. Visina mu je 60 — 70 centimetara, veći mu je promjer istih dimenzija, a manji pola metra. Riba se **zabasuje** širim otvorom, a ribar je vadi kroz užu, pritiskujući koljenima basač u vodu, kako se ne bi odignuo i riba pobjegla napolje. Događa se, te se uhvati i vrlo velika riba. U bojazni da ne iskoči na gornji otvor, ribar čitav legne na nj, a drugi onda, ispod njegova tijela, pokuša izvaditi ribu (slike broj 14, 15. i 16.)

h) **Vrški** se sastoje od niza obruča, s kojih se pružaju mreže u obliku stošca. One imaju na kraju otvor i propuštaju ribu da ode u slijedeću komoru. Kad riba dođe do kraja, više se ne može vratiti. **Vrški** se ostave u dubokim muljevitim rukavima Drave, te se svaki dan ide vidjeti je li što ulovljeno. Na vrhu je kratka, a debela, palica, koja pliva na vodi i tako označava gdje su **vrški**. Za nju se **vrški** izvlače na obalu (crtež A).

Crtež A

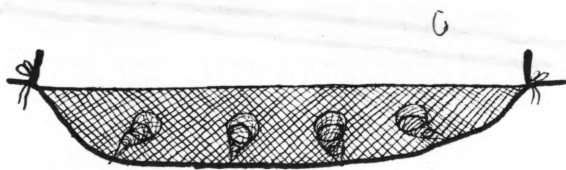

Crtež B

i) **Vodica** (udica op. I. I.). »Tam de se treba loviti s vodicom, dva tri dana se predi meči s pšenicom i kuvanom kuruzom i onda se lovi na vodicu. Sad se rabi flaks, a predi veterni konec«. **Veterni konec**, znači zapravo **vreteni**, tj. onaj koji se na vretenu sukao. **Mečiti** dolazi od **meka**, mamac.

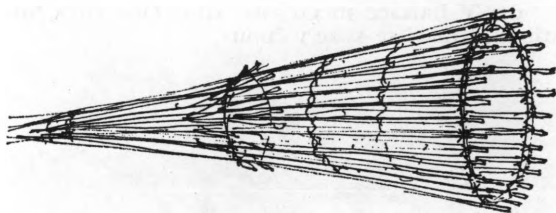
j) **Žinja**. »Ribari so postavljali žinjo na dve fele. Jeno je na veliki globini, a drugo je gda zaveže jen kraj žinje za kamen i ga je hitil čim dalje. Potom je drugi kraj zapiknul s drogom v pličinu. Ali ako je voda pala i drog se je videl, onda so znali pokrasti ribe drugi.« (crtež B)

k) **Pribovača**. »Pribovača se dela od šiblja i zagradi se mali prekop, na primer široki do 50 centimetri, i tu onda riba ide. To se samo lovi dok voda pada, pa se povlači z poplavljenog v maticu. V notre na kraju su šibe i riba doje do kraja i nemre vun. To si je slično kak kad loviš na perutnjak.« (crtež C)

Crtež D

1) **Perutnjak**. »Perutnjak ide skroz prek celoga kanala i onda ima te ture kak cele vrške. More biti jeden pa dva i tri. Ako je mreža od 50 metri, more imati tri do četiri tura. I kak riba šeče i kak voda pada, tak onda ide tam gde ima ulaz. Tu se zna natrpati ribe do 100, 200 kila. To je građeno kak vrški, od mreže.« (crtež D)

Crtež C

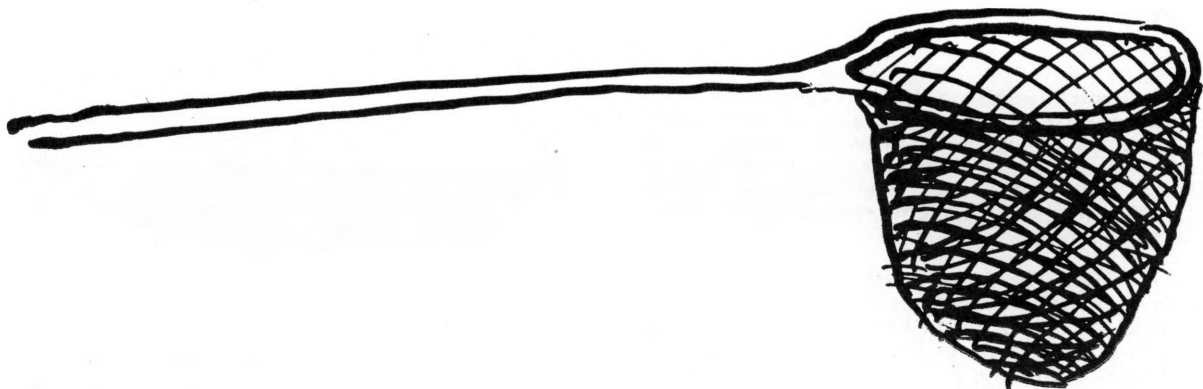

Crtež E

Crtež F

Crtež G

m) »Se je ribe ubijalo **eksplozivom**. Na primer, metalna cev, na primer, puška od kotača, na čem se kotač okreće od kol. To zemeš i onda zabiti na drugo stran, nabiti drevo da zapre jenu stran. Od druge isto čep, samo mora biti prebušen kud ulazi žnora. Kak se de ko more snajti. Gde se koj snajde i fkradne i tak i onda ostaviš to žnjorico. V sredinu metala se dene barut, to lovci imaju, i onda žnjoru i kapislo deneš do na barut i ostaviš duljinu do jeden pedelj do iznad te vrpce i zapališ i hitiš vu vodu. Ako je mam ne pokupiš, riba mam oživi. Jedino ako ji mehur pukne, onda zide na površinu.«

n) **Lov na ledu**. Leda presečeš kockicu u kvadrat 50 do 60 centimetri. I onda ribe dojdou na zrak. Dok je potpuno zaprta barica, to je samo na stojeći vodi, na tekući ne; i onda imaš zobače (grablje op. I. I.) i onda kak dojo na zrak, onda ih zvadiš vun. To se dela po dnevu. Nek drži jaka zima i dok je led debel pedelj dva i ona mora dojtí. Jedino da bi bila globina prek dva metra, onda bi mogla opstati. To se delalo baš tam v Erari.« (Erara je otok među rukavicima Drave. op. I. I.)

Pomoćna sredstva pri ribolovu.

a) **Maček**. »Da je bila velika globina, se je žinja vun zela s mačkom. Z mačkom se i vedrica vadi, da pane v zdenec.« (crtež E)

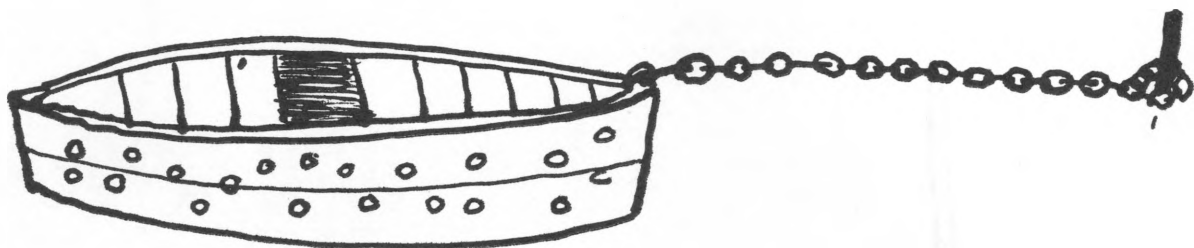
b) »Za delati mrežu i krpati treba imati iglu i deščice. Če hočeš vekše prelce zemeš vekšu deščicu, če hočeš menše — menšu.« (slika 17.) (crtež F)

c) »Sačica je dobra za podiganje rib, da se ubijajo, i ako očes izepрати ribu od mulja.« (crtež G)

d) »V barčice meču žive ribe. One su z luknjami. Ribari se voze v čonu.«

Sl. 17

Crtež H

Ribe se love udicama, a postavljaju se i **žinje**, ili, kako ih u okolici Siska zovu, **strukovi**. I u Podravini postoji pomoćno sredstvo za prihvaćanje ribe u čamac, zvano **sačica**, ali u nošenju riba kući postoji razlika. Ribari sisačke okolice nose ih u pletenim mrežama zvanim, također, **sačica**, a Molvarci, ili u **debeljašnim sirmim torbama**, ili nadjenute na vrbovu šibu, ako ulov nije naročito bogat. I u jednom i u drugom kraju stavljaju se u zamuljene dubine **vrške**. One se na isti način i označavaju i dižu s dna pomoću debelog štapa.

Vršu pletenu od šiblja Podravci zovu **pribovača**, a Siščani tako nazivaju **basač**, iako poznaju i ovo drugo ime. Jedino je **basač** u Podravini isključivo pleten od šiblja, a u okolici Siska može biti i od zabijenih letvica. Molvarski **križak** Posavci nazivaju **privlakača**, a kri-

e) »Ribe se nose i v sirmi torbi, debeljašni. (**Debeljaš** je grubo platno od konoplje, op. I. I.). Nose se ribe i na šibi, na vrbi.«

Vrste riba. U Podravini se love ove ribe: **šaran, karas, som, blatnjak, belka, crvenperka, list i piškori**, a to je vrsta jegulje. Martin Jaković je dodao i slijedeće: »**Smođ** ili **smuž, biver** to je široka riba, široka kak šaran ali kratka. Po književno se zove **hanj. Oštriž, mlčić** — po književno patuljan, **vretenice** to je crna riba, **linj, bolen** to je grabežljivec kak **ščuka**. To je bela riba a naraste veličine od 15 do 20 kil. **Piškori** su najbolji za soma loviti, najduže su živi.«

Prodavanje riba. »Prodavali smo ribu po Molvaj, u Virju, u brdskim selima, u Koprivnici, u Đurđevcu. Postojala je na Molvaj i ribarska zadruga. Jeden se del dal zadrugi, a jeden se procent dal sebi.«

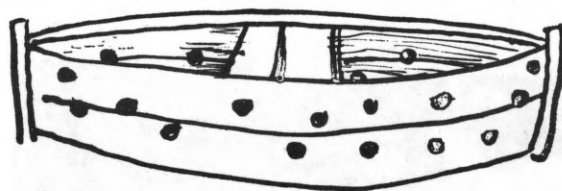
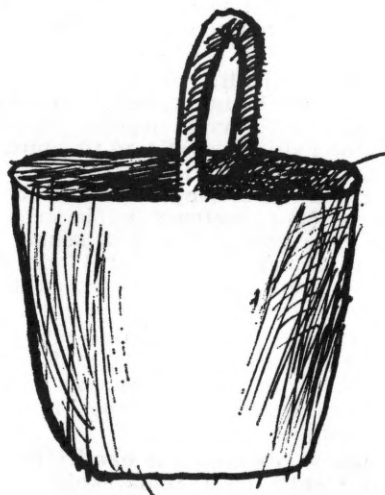
Usporedba s ribolovom u okolici Siska, na Kupi, Savi i Odri te u Mađarskoj.

Način lovljenja u Podravini u mnogome je sličan onom u okolici Siska, a gotovo potpuno različit od ribarenja u Mađarskoj. Najprije ćemo opisati sve sličnosti i razlike u ribarstvu ova dva hrvatska kraja, a poslije ih usporediti s mađarskim načinima lova ribe.

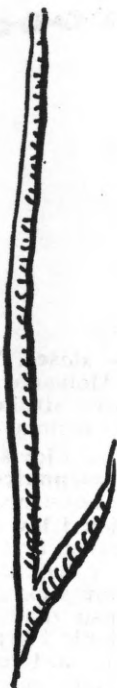
žak s telefonom — slušec. Velika mreža je za Siščane **laptaš**, za Molvarce **vlak**. **Jedni i drugi** izvlače **žinju**, odnosno **strukove mačkom**. I jedni i drugi love ribu i ostima.

Podravci ne poznaju lov **šajtarom, bučkalom, potezom, kecom i sačmaricom**, ali zato imaju neke druge sprave kojih nema u okolici Siska. To su **sak, perutnjak i lov s botami**, koji se u Podravini izvodi sasvim drugačije nego na jugu. Zajednički su im i barčica za držanje živih riba, lov na ledu, lov s eksplozivom i otrovom, koji u Molvama nisu znali podrobnije opisati.

Pribor za pravljenje i krpanje mreže jednak je na objema stranama. I jedni i drugi prodaju ribu u obližnjim gradićima i selima, tek su Podravci imali nekad svoje ribarske zadruge. Razne okolnosti uvjetuju te se ribarstvom sve manje bave, a u Molvama više i ne postoje gla-

Crtež J

sovite ribarske obitelji kao nekoć obitelj Jaković. Nekada su seoske žene, pogotovo u tim obiteljima (a i sami ribari), bile pravi majstori u pripremanju ribe na bezbroj raznih načina. Danas u selu gotovo nitko i ne zna pripremiti ribu.

Podravski ribolovci imaju vrlo malo dodirnih točaka sa susjednim Mađarima. Kod ribara s Kupe, Save i Odre, sličnost s mađarskim načinima ribolova nešto je veća. Zajedničke su i Mađarima i Podravcima mreže **sačmarice**, koje se s obale bacaju u vodu. Sačmaricu Mađari zovu **vető**, što znači bacač.

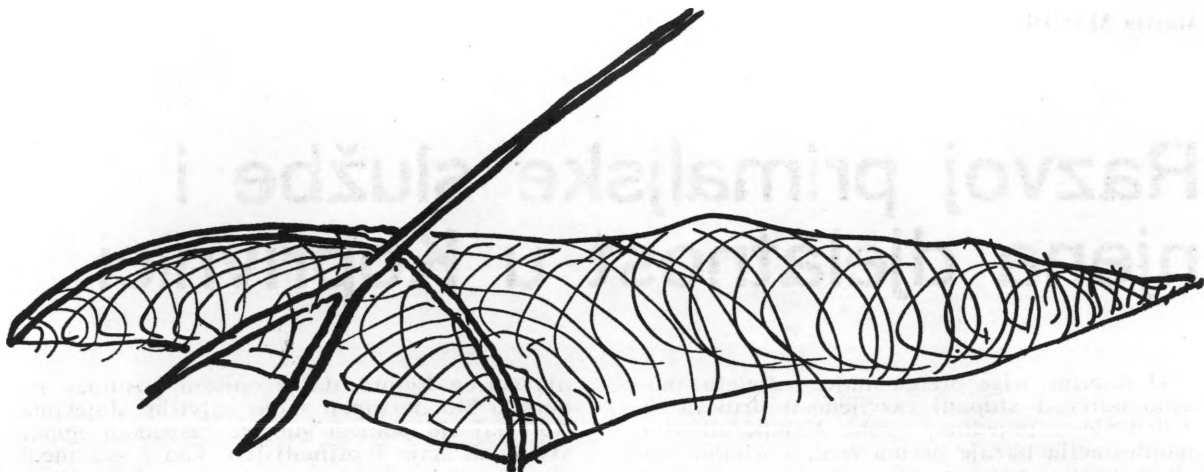
Sva tri područja podudaraju se u vrlo malo sprava. Zajednički su im **basači**, koje Mađari zovu **Tapogatókosár**, što znači korpa za pipanje.

Mađari poznaju i vrške, koje zovu **varsa** ili **verse**. Oni ne poznaju križak s telefonom.

Sačica, koja Podravcima i Posavcima služi za grabljenje ribe ili njeno ispiranje, kod Mađara se upotrebljava i kod ribolova na ledu. Kroz velike usjekline, duge i do metar, turnu

Crtež I

Crtež K

se sačice (Mađari ih zovu **sak**) i čeka se riba. Taj je način u nas nepoznat.

Sprave za pletenje mreža iste su. Podravski **sak**, koji ribari oko Siska ne poznaju, Mađari primjenjuju na drugi način, tj. pomoću drvenih rašlji, koje su spojene s **locnom saka**. Oni tu spravu ne zovu **sak**, a izgleda ovako: (crtež J)

Osti Mađari zovu **sigon** i ima ih s različitim brojem zubaca. Barka za žive ribe drugačijeg je oblika nego u hrvatskih ribara. Ona izgleda ovako: (crtež K)

Sve ostale načine ribolova, koji se primjenjuju bilo u Podravini, bilo u okolici Siska, Mađari ne poznaju, ali zato oni imaju mnogo svojih specifičnih oblika, za koje hrvatski ribari ne znaju.

U nomenklaturi, hrvatsko i mađarsko područje većim dijelom se razlikuje, pa i tamo gdje su sprave iste.

Snimke uz tekst: Ivan IVANČAN

Crteži: Josip TURKOVIC